

Studia
Filmoznawcze
41
Wrocław 2020

Michał Grech

ORCID: 0000-0002-4242-5213

Uniwersytet Wrocławski

CZYNNIKI WARUNKUJĄCE POZYTYWNE OCENY RECENZJI FILMOWYCH

<https://doi.org/10.19195/0860-116X.41.10>

WPROWADZENIE

W niniejszym tekście przedstawione są wyniki badania pilotażowego na temat niezbyt jeszcze zbadany: czynników odpowiedzialnych za to, że recenzje filmowe są oceniane pozytywnie przez odbiorców. Jest to problem istotny z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, jest on mało zgłębiony mimo rosnącej od kilku lat liczby badań recenzji. Po drugie, recenzje różnego rodzaju stają się coraz istotniejsze dla odbiorców, zwłaszcza wobec coraz większej liczby produkcji filmowych i zmiany modelu odbioru filmów — przesuwanego się ku różnym formom dostępu online na żądanie. Coraz większy udział w rynku uzyskują serwisy i usługi oferujące zarówno produkcje własne, jak i filmy obce. W związku z tym rośnie też zainteresowanie wstępną selekcją zwiększającą się oferty filmowej. Badanie recenzji ma też szersze perspektywy, ponieważ są one wycinkiem o wiele obszerniejszego zjawiska recenzowania i opiniowania różnych produkcji (spektakle, gry...), usług i towarów.

1. TEORIA I PRZEGLĄD WCZEŚNIEJSZYCH PRAC

Co ciekawe, wstępna analiza tekstów literaturoznawczych wskazuje, że w ramach tej dyscypliny wciąż nie ustalono definicji lub też kryteriów formalnych odnośnie do recenzji. Jak wspomniano już w innym tekście¹, recenzji jako formy literackiej nie ma w słownikach gatunków literackich lub ewentualnie sytuuje się ją między notką a felietonem².

Co istotne w kwestii przedstawionych tu badań: jest to jedna z form tekstu, którą uznaje się za jedną z form wypowiedzi pierwotnie pisemnej. Do niedawna do rzadkości należały formy inne niż pisane, głównie były to recenzje radiowe. Dopiero w ostatnich latach wraz rozpowszechnieniem się publikacji wideo w internecie część recenzji ma też formę filmów.

Ponadto recenzja jest zwykle formą publiczną, z założenia adresowaną do szerokiej lub wybranej publiczności medium, w której jest publikowana, co też trzeba uwzględnić podczas jej analizy. W związku z tym można oczekiwać wśród nich form przeznaczonych dla przeciętnego odbiorcy, zebranie aprobaty, ale też zabiegów mających na celu dbałość o interesy przedstawione w recenzji, o różnym charakterze — od retorycznych czy wręcz erystycznych po skomplikowane i przez to ciekawsze zabiegi komunikacyjne.

Za Iwoną Benenowską³ recenzję rozumiem jako formę zdefiniowaną następująco:

1. jest formą praktyczną, celową, zorientowaną pragmatycznie: ma zachęcić lub zniechęcić kogoś do zapoznania się z jakimś dziełem (filmem, książką),
2. ma przyczynić się do realizacji czyjegoś interesu (na przykład twórcy),
3. jest wyrażeniem oceny,
4. odtwarza w pewnej mierze subiektywny obraz świata piszącego autora,
5. odtwarza społeczne i historyczne realia, do których jakoś się odnosi, jeśli się odnosi, bo nie zawsze musi,
6. korzysta z dyskursu jako systemowego repertuaru znaków,
7. korzysta z gatunkowych wyznaczników recenzji.

¹ M. Grech, *O wartościowaniu w komunikacji*, [w:] *Teorie i praktyki komunikacji*, red. G. Habrajska, Łódź 2020.

² Więcej na ten temat można znaleźć w następujących współczesnych pozycjach: A. Kaliszewski, *Recenzja dziennikarska. Oblicza klasycznego gatunku w dobie infotainmentu*, „Naukowy Przegląd Dziennikarski” 2014, nr 3, s. 24–32; A. Kozieł, *Gatunki dziennikarskie — rodowód, cechy i funkcje*, [w:] *O warsztacie dziennikarskim*, red. J.W. Adamowski, Warszawa 2002; E. Kozłowska, *Recenzja jako forma podwójnego dialogu*, [w:] *Praktyczna stylistyka: nie tylko dla polonistów*, red. A. Mikołajczuk, Warszawa 2003; M. Krauz, *Krytyka, wartościowanie, ocena — granice recenzji publicystycznej*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 5. *Gatunek a granice*, red. D. Ostaszewska, J. Przyklenk, Katowice 2015.

³ I. Benenowska, *Wartościowanie w listach Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*, Bydgoszcz 2015, s. 15.

Wytyczne te wskazują na istotne analitycznie wymiary, które trzeba uwzględnić w analizie tekstu:

1. zachęcanie i przekonywanie do skorzystania (pkt 1 i 2),
2. zawarte wyrażenia oceniające (pkt 3),
3. reprodukcję pewnego obrazu świata recenzenta (pkt 4) oraz
4. odtworzenie lub odniesienie się do realiów prezentowanych filmów (pkt 5),
5. elementy specyficznych dyskursów i elementy charakterystyczne tylko dla recenzji (pkt 6 i 7).

Tak więc te aspekty powinny być wykrywalne w tekstach recenzji i jak się wydaje, powinny mieć jakiś wpływ na główny cel, a więc zachęcenie do obejrzenia filmu. Szczegółową próbną operacjonalizację przedstawiono w kolejnej części tekstu.

Jak wspomniano, choć w ostatnich latach liczba badań z użyciem recenzji filmowych rośnie, to znakomita większość dostępnych badań koncentruje się na wąskiej grupie problemów. Grupę tę można podzielić na dwa główne obszary.

Pierwszym z nich jest analiza sentymentu (ang. *sentiment*) zawartego w tekstach recenzji. Celem jej jest automatyczne lub półautomatyczne określanie nastawienia emocjonalnego (sentymentu) zawartego w różnych tekstach oraz korelowanie poszczególnych określeń z całościową oceną filmów. Obszar tych badań (o dość znacznej liczbie) jest rozwijany od około 2000 roku, dziś głównie w stronę rozwoju modeli do analizy tekstów⁴. Badania te są łączone czy też wykorzystywane w drugim ze wspomnianych obszarów, czyli próbie określenia sukcesu (ekonomicznego) filmu na podstawie analizy sentymentu. Jakkolwiek interesujące, oba obszary koncentrują się jedynie na relacji między filmem a opinią i to głównie (jedynie) w aspekcie określeń emocjonalnych. W tym kierunku badań nie stawia się pytań o to, jaki wpływ na decyzję obiorcy może mieć konstrukcja recenzji i które z recenzji będą bardziej, a które mniej dla niego znaczące. Z przyjętych celów i założeń wynika, że poszukiwane określenia emocjonalne są wystarczające do określenia filmu.

Wcześniejsza wstępna analiza przeprowadzona na bardzo ograniczonym materiale czterech recenzji jednego filmu *Skazani na Shawshank* (*The Shawshank Redemption*, reż. Frank Darabont, USA, 1994) wykazała związek między oceną pomocności a kilkoma istotnymi elementami recenzji.

Są to następujące wstępne kategorie, o których warto napisać:
dlaczego film jest dobry i dlaczego nie jest zły,
wspomnieć o innych dziełach,

⁴ Więcej na ten temat można znaleźć w aktualnych opracowaniach, zob. O. Adetunji, M. Hadiza, N. Oguneme, *Design of a Movie Review Rating Prediction (MR2P) Algorithm*, „International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology” 6, 2020, nr 4, s. 423–432, <https://doi.org/10.32628/CSEIT206461>; lub K. Topal, G. Ozsoyoglu, *Movie review analysis: Emotion analysis of IMDb movie reviews*, 2016 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM) 2016, s. 1170–1176, doi:10.1109/ASONAM.2016.7752387.

ocenić elementy konstrukcyjne, takie jak zdjęcia, muzyka, wymienić nazwiska twórców, aktorów, nadmienić o przyjemności płynącej z oglądania, wspomnieć o możliwości identyfikacji z bohaterem.

Jeśli chodzi o analizę wartości, to wstępne wyniki sugerują, że odwołanie do poniższych wartości, symboli kolektywnych i słów sztandarowych jest pomocne. W badanych tekstach były to: wolność, prawda, przyjaźń, uczciwość, walka bohatera (nawiązania wprost i nie wprost)⁵.

2. BADANIE

PROBLEMY BADAWCZE

Niniejszy artykuł koncentruje nie tyle na wydźwięku recenzji, ile na czynnikach powodujących, że jedna czy druga będą uznane za pomocne, czyli zrealizują swoje podstawowe zadanie: „zachęcanie i przekonywanie do skorzystania”. Jest to główny problem tego badania.

OPERACJONALIZACJA

W związku z tym w celu operacjonalizacji problemu do badań konieczne było takie dobranie materiału, które umożliwiłoby zarówno analizę tekstów recenzji, jak i określenie, w jakim stopniu pełnią swoją funkcję, a więc zachęcają do skorzystania. Jest to o tyle trudne, że pomiar bezpośredniego efektu oddziaływania komunikacji jest tak skomplikowany, że trudno wskazać sytuacje, w których można bezpośrednio zaobserwować, że na przykład lektura tekstu recenzji (x) przekłada się na działanie, czyli sięgnięcie po film(y). Jest to podstawowy problem pomiaru efektywności jakiegokolwiek komunikacji, gdy badacz nie ma całkowitej kontroli nad sytuacją. W praktyce badawczej i rynkowej dylemat ten rozwiązuje się różnie, najczęściej godząc się na pewne uproszczenia, które może nie są idealne badawczo, lecz wystarczające do realizacji określonych celów praktycznych.

W tym badaniu zdecydowano się na skorzystanie największego polskojęzycznego serwisu poświęconego filmom i ludziom kina Filmweb⁶, głównie ze względu na to, że zawarte w nim teksty recenzji podlegają prostej ocenie tego, czy recenzja jest uznawana za pomocną. Pytanie pod recenzją brzmi: „Czy uznajesz tę recenzję za pomocną?” z możliwymi odpowiedziami „tak” lub „nie”, i to relacja między wyrażoną procentowo oceną pomocności a elementami (kategoriami) konstrukcyjnymi tekstu recenzji jest głównym przedmiotem zainteresowania. W efekcie oczekiwane jest wskazanie elementów recenzji skorelowanych z wyższą oceną pomocności.

⁵ M. Grech, *op. cit.*, s. 143.

⁶ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Filmweb> (dostęp: 20.07.2021).

DOBÓR MATERIAŁU DO BADAŃ

Jak już wspomniano (pkt 2), wstępna analiza czterech innych recenzji⁷ wykazała relacje między ocenami pomocności i różnymi elementami tekstu oraz kategoriami analitycznymi z zakresu teorii komunikacji. Dlatego też zdecydowano się na badanie na obszerniejszym materiale umożliwiającym uzyskanie do większych porównań i weryfikację wstępnych obserwacji.

Zdecydowano się na znalezienie filmu, który łącznie powinien spełniać kilka kryteriów.

1. Film jest oceniany bardzo pozytywnie — co ma zapewnić znaczną jednorodność opinii i recenzji.

2. Film ma dużo recenzji autorstwa użytkowników, nie profesjonalistów, żeby zapewnić możliwie codzienne, niesprofesjonalizowane konstrukcje językowe i komunikacyjne. Dla porównania zdecydowano się na włączenie jednej (i jedynej) recenzji polecanej przez redakcję serwisu.

3. Recenzje są w większości pozytywne.

4. Oceny pomocności są zróżnicowane, od bardzo wysokich do niskich.

5. Film powinien być raczej aktualny niż historyczny, żeby recenzje miały charakter bieżących ocen, a nie „laurek” wystawionych filmom uważanym za wybitne dzieła.

Dzięki takim kryteriom zamierzano uzyskać recenzje różniące się głównie oceną pomocności i konstrukcją, co w wyniku powinno dać czynniki odpowiedzialne za pozytywną ocenę recenzji dobrych filmów — a więc potocznie: „tego, co zachęca do dobrych filmów”. W kolejnych badaniach planowane jest ujęcie filmów ocenianych negatywnie.

Ułatwieniem wyboru filmu w serwisie Filmweb.pl jest ocenianie przez użytkowników wszystkich filmów w skali rosnącej 1–10 i ich lista ułożona według tej oceny. Po analizie filmów zawartych w bazie zdecydowano się na film *Incepcja* (*Inception*, reż. Christopher Nolan, USA-Wielka Brytania, 2010), który znajdował się na 20 pozycji w liście rangowej, ze średnią oceną 8,22 z ogólną liczbą 598 tys. ocen. A co najważniejsze, miał 21 recenzji. Pozostałe filmy były albo znacząco starsze (lata sześćdziesiąte–dziewięćdziesiąte XX wieku), albo miały mniej recenzji: *Nietykalni* sześć recenzji (*Intouchables*, reż. Olivier Nakache, Éric Toledano, Francja, 2011) i *Joker* dziewięć recenzji (*Joker*, reż. Todd Phillips, Kanada-USA, 2019). Istotne, że był on też pierwszym w tym zestawieniu filmem określonym jako science fiction, podczas gdy w zestawieniu przeważają dramaty⁸.

⁷ M. Grech, *op. cit.*

⁸ <https://www.filmweb.pl/ranking/film> (dostęp: 1.06.2021).

METODA

Wybrano metodę mieszaną — jakościowo-ilościową. Proces badawczy składał się z kilku etapów. Ogólne podejście wywodzi się z konstruktywizmu⁹ i teorii ugruntowanej, w ramach której kategorie analityczne tworzone są na podstawie dostępnego materiału badawczego, tak by oddawały one raczej kategorie używane w badanych wypowiedziach niż wstępne konstrukcje czy założenia badaczy. Tak też postąpiono tym razem, wspomagając się wynikami wcześniejszych analiz.

Pierwszym krokiem było pobranie wszystkich recenzji z serwisu i zapisanie ich w plikach tekstowych oczyszczonych z innych elementów obecnych w serwisie. Drugim poddanie ich lematyzacji, czyli sprowadzeniu do podstawowych form językowych, żeby ułatwić analizę ilościową. Jest to standardowa procedura w językowych badaniach ilościowych, w tym przypadku wykonana przy użyciu pakietu Lem z zasobów konsorcjum Clarin¹⁰.

Drugim z nich było wczytanie wszystkich recenzji do jednego z programów do analizy jakościowej i ilościowej, w którego ramach przeprowadzano praktycznie wszystkie dalsze kroki związane z kategoryzacją danych, analizą i porównywaniem wyników.

Trzecim krokiem było przygotowanie wstępnej listy kategorii analitycznych na podstawie:

1. wcześniej uzyskanych wyników, które postanowiono zastosować bez zmian,
2. jakościową analizę komentarzy pod recenzjami, której wyniki przedstawiono dalej, oraz
3. podstawowe kategorie analityczne teorii komunikacji, jak: wartości, normatywy, autorytety, opozycje¹¹.

Z analizy komentarzy pod tekstami recenzji wyróżniono kilka głównych elementów wskazywanych przez komentujących:

- opisy fabuły — powinny być, lecz niezbyt szczegółowe,
- czy była interpretacja filmu,
- rzetelność podanych informacji (niepodanie poprawnego źródła cytatu z Szekspira itp.),
- krytyka wypowiedzi innych,
- przedstawianie własnego obrazu świata, teorii na temat rzeczywistości,
- krytyka innych, ocenianie innych,
- krytyka poszczególnych elementów filmu: scenariusza, reżyserii itp.,
- odniesienia do innych filmów,
- porównywanie do innych filmów,
- odwołanie do twórców.

⁹ W Polsce najbardziej rozwinięte prace nad konstruktywistyczną teorią komunikacji prowadzi Michael Fleischer.

¹⁰ <https://ws.clarin-pl.eu/lem.shtml> (dostęp: 27.06.2021).

¹¹ M. Fleischer, *Ogólna teoria komunikacji*, Wrocław 2007.

Poza tym albo chwalono recenzję i radzono autorowi, żeby pisał ich więcej, albo wręcz odwrotnie — nigdy więcej tego nie robił.

Na tych podstawach skonstruowano wstępną listę kategorii analitycznych użytych do wstępnego skategoryzowania połowy materiału tekstowego. Kategoryzacja polegała na oznaczeniu i anotowaniu fragmentów tekstów w programie.

Czwartym krokiem rozszerzającym i zapewniającym utrzymanie spójności, powtarzalności i częściowej automatyzacji była analiza listy najczęstszych słów występujących w korpusie złożonym z wszystkich tekstów. Celem tego etapu było: ustalenie językowej reprezentacji dla wybranych kategorii (gdzie było to możliwe) oraz wyróżnienie nowych kategorii (o ile nie było one szczegółowo wyróżnione wcześniej).

Kolejnym krokiem było uporządkowanie systemu kategorii i naniesienie go na stosowne fragmenty wszystkich tekstów systematycznie, by zapewnić porównywalność analizowanych tekstów. Końcowa lista kategorii zostanie przedstawiona w części analitycznej. Gwoli wstępnego wyjaśnienia dla czytelników, którzy nie mieli styczności z tym podejściem do analizy tekstów, dalej krótko przedstawiono przykłady kategoryzacji, tak jak wyglądały one w programie.

Tak przygotowane teksty zostały poddane szczegółowej analizie porównawczej, której wyniki przedstawiono w dalszej części tekstu.

..9 nazwiska	5	Nolan taki film jak "memento" i "bezszenność", czy chociażby Mroczny Rycerz (2008) "mroczny Rycerz", pokazać, że doskonale potrafił budować napięcie i napędzać film akcja, a do to nieże namieszać w umysł widz!
..5 porównanie-tytuły	6	tak być również w przypadku "Incepcji".
..5 porównanie-tytuły	7	film być coś nowy i niezwykle ciekawy, brać pod uwaga masowy produkcja ostatni rok.
..akcja	8	przed wszystko Nolan zadbać o to, co być chyba ważny, to znaczy, oglądać film z wielki zainteresowanie czekać, co zdarzyć się za chwila i jak skończyć się cały ten historia.
..8 wartościowanie wpros dla kogo	9	niestety wiele hollywoodzki produkcja nie posiadać ten kluczowy zaleta i doprowadzać do znudzić widz.
7 tytuł filmu	10	Nolanowska wizja zaskakiwać nowatorstwo i świeżość.
..8 wartościowanie wj	11	kto by pomyśleć, że brać "na tapeta" temat sen można pokusić o tak oryginalny scenariusz filmowy.
..pozytywne cechy filmu	12	do cały ten filozofia dopisać można mocny oś akcja, który w zasada ciągnąć się przez cały film.
..8 wzmocnienie	13	i tu właśnie należeć nadmienić, że być świadek nietuzinkowy zabieg, gdyż w końcowy faza film akcja toczyć się jednocześnie na 4 poziom sen, czyli w ten sam czas toczyć się cztery świetlna zaaranżować scena.
..9 nazwiska		
..1 wartości filmowe		
..pozytywne cechy filmu		
..1 wartości filmowe		
..krytyka		
4 opozycja dla kogo		
..pozytywne cechy filmu		
..pozytywne cechy filmu		
..cechy filmu		
..scenariusz		

Fot. 1. Fragment pliku recenzji z oznaczeniami

3. WYNIKI I WNIOSKI

Prezentacja wyników rozpocznie się od przedstawienia charakterystyk zebranych tekstów recenzji, które przedstawiono w tabeli 1. Jak można zobaczyć w tabeli, w sumie znaleziono 22 recenzje, w tym 21 napisanych przez użytkowników

i jedną z nich (nr 22) polecałą przez redakcję. Recenzję nr 21 wyłączone z analizy ze względu na to, że po wstępnej analizie stwierdzono, że nie spełnia ona wymogów recenzji filmowej, gdyż jest głównie krytyką muzyki filmowej autorstwa Hansa Zimmera. Pozostałe recenzje ułożono według stopnia pomocności i podzielono na trzy porównywalne liczebnie grupy, które będą podstawą do dalszych analiz i porównań.

Tabela 1. Wybrane charakterystyki zebranych tekstów recenzji

Grupa dokumentów	Nr	% pomocności	Liczba głosów	Ocena recenzenta	Zakodowane fragmenty	Liczba słów	Autor recenzji
1 najniższe	20	14	98	0	66	393	0
1 najniższe	19	33	12	0	116	774	znawca
1 najniższe	18	35	23	8	38	355	Pavel_2010
1 najniższe	17	35	26	6	77	650	corleone_family
1 najniższe	16	41	22	10	43	346	Midgardsorm
1 najniższe	15	46	13	9	47	468	qusaq P. Kusak
1 najniższe	14	52	60	0	138	1237	galadh (kacper K.)
2 średnie	13	57	30	7	75	518	bigdaddy
2 średnie	12	61	18	8	64	505	krzychun
2 średnie	3	61	23	10	44	389	aragorn88
2 średnie	11	65	20	0	50	344	queston
2 średnie	10	69	16	8	67	502	izador6 Izabela Soar
2 średnie	8	70	23	8	78	585	Redox
2 średnie	9	70	30	10	47	361	Citronice
2 średnie	2	72	18	10	63	414	aldo
3 najwyższe	7	74	19	8	107	684	MkM65
3 najwyższe	6	78	40	9	161	1125	encore9
3 najwyższe	1	81	75	0	83	728	bartekpwl
3 najwyższe	5	85	151	0	60	496	Dzasu
3 najwyższe	4	86	99	0	51	457	KICI
3 najwyższe	22	91	1128	8	65	456	pietryk
poza analizą	21	47	36	7	128	1262	JaszczurXP

Jak można zobaczyć w tabeli 1, teksty są zróżnicowane zarówno ze względu na stopień pomocności (14–91%), liczbę głosów oddanych (12–1128), jak i długość (344–1200 słów) czy wreszcie liczby zakodowanych fragmentów.

W tabeli 2 przedstawiono porównanie trzech utworzonych grup ze względu na kluczowe miary. W kolumnie „procent pomocności” wskazuje, jak bardzo różni się szczególnie dwie skrajne grupy o największym i najniższym współczynniku pomocności. Jak widać, różni się też prawie czterokrotnie średnią liczbą głosów oddanych, co sugeruje, że recenzja była pomocna (23 do 87), co z kolei pozwala wnioskować, że na recenzje bardziej doceniane ludzie częściej głosują. Jak widać, teksty doceniane są też średnio o 26% dłuższe i co się z tym wiąże — mają więcej oznaczonych (zakodowanych) fragmentów. Choć co ciekawe, bardziej ekonomicznie (o 10%) używają języka, bo ich autorzy potrzebują średnio 7,4 słowa na przekazanie jednej zakodowanej informacji. Podobne są natomiast w wielkości korpusu zarówno w aspekcie liczebności słów (4223/3618/3946 słów), a więc 31–36% całości, jak i liczby zakodowanych fragmentów na grupę (525/484/ 526), o co postarano się podczas ustalania grup. Tak dobrane wielkości grup umożliwiają na porównywanie ich z dokładnością 3–5%, jeśli chodzi o kategorie, i 1% w aspekcie słów.

Tabela 2. Porównanie grup — mediana ważniejszych wartości

Grupa dokumentów	% pomocności	Liczba głosów	Ocena recenzenta	Zakodowane fragmenty	Liczba słów / tekst	Słów/ kod
1 najniższe	35	23,0	8,5	66,0	468,0	8,2
2 średnie	67	21,5	8,0	63,5	458,0	7,3
3 najwyższe	83	87,0	8,0	74,0	590,0	7,4

PORÓWNIANIA

W dalszej części zostaną przedstawione kolejne kroki analizy porównawczej tekstów, szczególnie grupy o najniższej i najwyższej ocenianej pomocności, wraz z porównaniem do grupy średniej.

Tabela 3. Porównanie ogólnego zestawienia kategorii

Kategorie ogólne	Gr. 1 niskie	Gr. 2 średnie	Gr. 3 wysokie	Suma	Gr. 1 (%)	Gr. 2 (%)	Gr. 3 (%)	Suma (%)
cechy i oceny*	161	157	172	490	33	32	35	100
twórcy*	83	85	68	236	35	36	29	100
elementy konstrukcji filmu*	75	70	73	218	34	32	33	100

tytuł filmu	36	32	41	109	33	29	38	100
porównania*	24	29	43	96	25	30	45	100
przeżycia*	35	17	27	79	44	22	34	100
wartości kulturowe	23	16	22	61	38	26	36	100
dla kogo	22	18	19	59	37	31	32	100
normatyw	17	10	18	45	38	22	40	100
klasyfikacja gatunku i filmu	16	12	13	41	39	29	32	100
autorytet	2	3	5	10	20	30	50	100
opozycja	7	9	5	21	33	43	24	100
tytuł recenzji	7	8	6	21	33	38	29	100
ogólne prawdy, cytaty, frazeolog*	7	4	9	20	35	20	45	100
pytanie retoryczne	6	10	2	18	33	56	11	100
nagrody, wyróżnienie	3	2	1	6	50	33	17	100
Suma	524	482	524	1530	34	32	34	100

W tabeli 3 przedstawiono zestawienie wszystkich kategorii ogólnych użytych w badaniu, przy czym część z nich oznaczona jest * (gwiazdką) — zawiera w sobie hierarchicznie zagnieżdżone kategorie, które zostaną omówione w dalszej części tekstu.

Wstępne porównanie grup 1 (najniższa ocena pomocności) i 3 (najwyższa) wskazuje te kategorie, w których widoczne są istotne statystycznie różnice.

Widoczne są wzrosty występowania rosnące wraz z oceną przydatności:

1. porównania do innych filmów, głównie wcześniejszych filmów tego reżysera (*Memento*, *Prestiż*, *Batman*), ale też inne, raczej popularnych i znanych filmów (*Matrix*, *Fight Club*);

2. opozycje, używane w recenzjach, na przykład nowatorski film vs. remaki;

3. odwołania do autorytetów, w większości do reżyserów (52%), ale też kompozytorów (18) i pisarzy (30%);

4. ogólne prawdy, cytaty oraz wyrażenia frazeologiczne*, które omówiono dalej (być może wiąże się to z zaprezentowaniem swojej wiedzy przez recenzenta, który może pokazać, że zna się zarówno na filmach, jak i zna ogólne prawdy o życiu i uznawane autorytety);

5. normatywy oraz wydaje się, że mogą mieć znaczenie i wpływać na podwyższenie oceny;

6. z kolei obszerniejsze pisanie o przeżyciach oraz stosowanie „pytań retorycznych” i wspomnianie o nagrodach, wyróżnieniach związane jest raczej z niższą oceną przydatności. Wymaga to jednak dalszej, głębszej analizy.

Wydaje się też, że warto bliżej przyjrzeć się też dużym kategoriom: 1. cechy i oceny, 2. wzmianki o twórcach, 3. elementy konstrukcyjne filmu i 4. ogólne prawdy i cytaty.

W kolejnej więc części artykułu przedstawione zostaną szczegółowo te kategorie ogólne wraz ze szczegółową prezentacją podkategorii.

KATEGORIA: CECHY I OCENY

Tabela 4. Szczegółowe zestawienia składowych kategorii: cech i oceny

Nr	Kategoria: cechy i oceny	Gr. 1 niskie	Gr. 2 średnie	Gr. 3 wysokie	Suma	Gr. 1 (%) (wiersz)	Gr. 2 (%) (wiersz)	Gr. 3 (%) (wiersz)
1.	wartościowanie wprost	63	74	81	218	28,9	33,9	37,2
2.	wzmocnienie wielkości	7	11	7	25	28,	44,0	28,0
3.	pozytywne cechy filmu	22	25	28	75	29,3	33,3	37,3
4.	cechy filmu	20	23	28	71	28,2	32,4	39,4
5.	krytyka	22	4	11	37	59,5	10,8	29,7
6.	negatywna ocena / określenie	15	1	0	16	93,8	6,3	0
7.	wartości filmowe	9	19	16	44	20,5	43,2	36,4
8.	antywartości	3	0	1	4	75,0	0	25,0

W tabeli 4 przedstawiono szczegółowo składowe kategorii nazwanej roboczo „cechy i oceny”, która zawiera różne wyrażenia mające charakter albo wprost wartościujący, albo określający pozytywnie lub negatywnie za pomocą różnych celów, lub odwołujący się do wartości istotnych w filmie.

W wypadku kilku podkategorii (1, 3, 4) widoczna jest stała tendencja wzrostowa, co wskazuje na to, że ich używanie przyczynia się do uznania recenzji za pomocną:

(1) wyrażen wartościujących wprost (takich jak: arcydzieło, wspaniały, bardzo dobry, doskonały, niesamowity itp.),

(3) pozytywne określanie filmu (ciekawy, innowacyjny, inteligentny) oraz

(4) określanie cechami mniej oczywistymi, takimi jak dynamiczny, oryginalny, skomplikowany, jest cenione przez odbiorców.

Negatywnie z oceną pomocności koreluje krytyczne odnoszenie się do filmu, scenariusza czy reżyserii, a szczególnie jego negatywne określenia (banalny, nudny, tani).

W kategorii „wartości filmowe” umieszczono te wyrażenia, które wskazują na to, co zdaniem recenzenta jest wartościowe, cenne w filmie i w kinie, jak: gwiazdy (w nim grające), pobudzanie do myślenia, zabawa, rozrywka („której oczekują widzowie”), tu z kolei dane nie jest jednoznaczne.

Podsumowując szczegółową analizę tej kategorii, można powiedzieć, że cenione jest pozytywne określanie, wręcz bardzo jaskrawe zarówno całego filmu, jak i jego aspektów. To pozostawia otwarte pytanie o przyczyny, czy jest to związane z tym, że film szeroko uznawany jest za bardzo dobry i wszystko, co się nie zgadza z tą powszechną opinią i powtarzanymi stwierdzeniami, skazane jest na negatywną ocenę? Możliwe będzie zweryfikowanie tego przez badanie recenzji filmów ocenianych bardzo źle.

KATEGORIA: WZMIANKI O TWÓRCACH

Jak widać w tabeli 5, wspomnianie o twórcach filmu, ich nazwiskach i rolach nie ma znaczenia dla oceny przydatności recenzji filmowej. Jedynym wyjątkiem w analizowanych danych szczegółowych są nazwiska aktorów — zbyt częste ich wspomnianie związane jest z negatywną oceną przydatności recenzji. Wydaje się, że granica to około 3–4 nazwiska aktorów na tekst, na pewno mniej niż 5.

Tabela 5. Szczegółowe zestawienia składowych kategorii: wzmianki o twórcach

Kategoria	Gr. 1 niskie	Gr. 2 średnie	Gr. 3 wysokie	Suma	Gr. 1 niskie (%)	Gr. 2 średnie (%)	Gr. 3 wysokie (%)
nazwiska twórców (bez aktorów)	35	33	36	104	33,7	31,7	34,6
nazwiska — aktorzy	38	41	21	100	38,0	41,0	21,0
twórcy — role	3	1	3	7	42,9	14,3	42,9
twórcy role — reżyser	7	10	8	25	28,0	40,0	32,0
Suma	83	85	68	236			

KATEGORIA: ELEMENTY KONSTRUKCYJNE FILMU

W tabeli 6 zawarto szczegółowe zestawienie kategorii składowych dla trzech grup filmów. Wstępna analiza tabeli wskazuje trzy pozytywne i jeden negatywny korelat pozytywnej oceny filmu. Dobrze więc pisać o muzyce, montażu i krótko podsumować, o co chodzi w fabule, nie za dobrze natomiast pisać dużo o efektach specjalnych (przynajmniej w tym filmie). Znowu wydaje się, że pozytywna ocena może wynikać z pisania o tematach specjalistycznych (montaż, muzyka) i popisowania się przez recenzenta umiejętnością krótkiego spuentowania fabuły.

Tabela 6. Szczegółowe zestawienia składowych kategorii: elementy konstrukcyjne filmu

Kategoria	Gr. 1 niskie	Gr. 2 średnie	Gr. 3 wysokie	Suma	Gr. 1 niskie (%)	Gr. 2 średnie (%)	Gr. 3 wysokie (%)
elementy konstrukcji filmu	1	0	1	2	50	—	50
efekty specjalne	10	7	2	19	53	37	11
akcja	19	8	20	47	40	17	43
aktorstwo i aktor obsada	11	12	12	35	31	34	34
muzyka	3	8	6	17	18	47	35
montaż	1	6	4	11	9	55	36
zdjęcia	2	4	3	9	22	44	33
scenariusz	4	3	3	10	40	30	30
fabuła (słowo)	10	11	7	28	36	39	25
fabuła streszczenie	13	10	13	36	36	28	36
podsumowanie konceptu fabuły	1	1	2	4	25	25	50
Suma							

KATEGORIA: PRZEŻYCIA (WIDZA I RECENZENTA)

Kategoria ta nie wykazuje znaczącego wewnętrznego zróżnicowania i jak wynika z analizy danych, pisanie o przeżyciach recenzenta podczas oglądania i antycypowanie przeżyć widzów jest tolerowane, choć wydaje się, że nie powinno być częstsze niż dwa wspomnienia w każdej z kategorii na tekst recenzji. Powyżej tych wartości spada ocena recenzji.

KATEGORIA: OGÓLNE PRAWDY I CYTATY

Jak można zobaczyć w tabeli 7, pozytywna ocena recenzji koreluje raczej z cytowaniem znanych stwierdzeń („Film powinien zaczynać się trzęsieniem ziemi, potem zaś emocje powinny rosnać”) i powiedzeń oraz odnoszeniem się do „głębokich” prawd filozoficznych („Świat istnieje na wielu płaszczyznach”), ogólne, uogólniające i „bezpodstawne” stwierdzenia nie podobają się odbiorcom („Film jeszcze przed premierą wzbudził ogromne poruszenie”, „Nie ma nic za darmo”).

Tabela 7. Szczegółowe zestawienia składowych kategorii: ogólne prawdy i cytaty

Kategoria: ogólne prawdy...	Gr. 1	Gr. 2	Gr. 3	Suma
ogólne prawdy, cytaty, frazeolog				
ogólne stwierdzenia i prawdy	5	3	1	9
ogólne stwierdzenia filozoficzne	2	0	5	7
cytat/frazes	0	1	3	4
Suma	7	4	9	20

ANALIZA KORELACJI PEARSONA

Przeprowadzono także analizę korelacji kategorii z oceną pomocności, a jej wyniki potwierdziły i uszczegółowiły wcześniejsze dane jakościowe. Wyniki przedstawiono w podsumowaniu.

PORÓWNANIE CZĘSTOŚCI SŁÓW

Na koniec postanowiono jeszcze spróbować porównać częstości słów użytych w recenzjach i ich związek ze stopniem przydatności tekstów. Niestety, jak można było oczekiwać, ze względu na zbyt małą ilość tekstów i słów analizy nie przyniosły zadowalających wyników.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Podsumowując analizę porównawczą wszystkich kategorii, poprawiono i uzupełniono wyniki z poprzednich badań, a także zweryfikowano negatywnie kilka tez z nich płynących.

Mianowicie dodatkowo korelują z oceną przydatności (w nawiasie podano współczynnik korelacji Pearsona):

1. pisanie o muzyce (0,42), montażu (0,28);
 2. używanie wyrażeń wartościujących wprost (0,3), jak: arcydzieło, wspaniały, bardzo dobry, doskonały, niesamowity itp.;
 3. cytaty (0,29), na przykład z Szekspira czy Hitchcocka;
 4. określanie cechami innymi (0,28), neutralnymi i lekko pozytywnymi, lecz mniej wartościującymi (jak dynamiczny, oryginalny, skomplikowany) jest cennie przez odbiorców;
 5. opozycje (0,22) — używanie w tekście opozycyjnych odniesień, na przykład odnośnie do tego, komu się spodoba: „widzom, ale i krytykom”, „smakoszom i zjadaczom popcornu” czy też to, że film jest „rozrywkowy i głęboki”;
 6. pisanie o zdjęciach (0,22);
 7. krótkie podsumowania fabuły (0,2);
 8. odwoływanie się do „prawd brzmiących jak filozoficzne” (0,19).
- Bardzo słabo korelują natomiast (poziom 0,1):

1. odwołania do autorytetów, głównie innych znanych reżyserów (Hitchcock, Wachowski, Kubrick),
2. normatywy, służące bezargumentowemu przekonywaniu widzów o istnieniu pewnego stanu rzeczy, o którym „wszyscy wiedzą, że tak jest”.

Z wyróżnionych wcześniej elementów praktycznie nie korelują (poziom 0):

1. porównania z innymi filmami, zarówno tegoż reżysera, jak i innymi znanymi,
2. pozytywne określanie filmu (ciekawym, innowacyjnym, inteligentnym).

Bardzo negatywnie z przydatnością oceny koreluje:

1. krytyczne odnoszenie się do filmu (0,54), scenariusza czy reżyserii, a szczególnie
2. negatywne określenia (0,72), takie jak banalny, nudny, tani,
3. pisanie dużo o efektach specjalnych (0,45),
4. używanie dużych uogólnień bez ich wyjaśnienia czy wsparcia w „autorytecie” czy „filozofii”.

Wydaje się, że dwa pierwsze punkty negatywnej korelacji mogą być wynikiem działania dwóch mechanizmów: po pierwsze, tego że czytelnicy szukają raczej polecenia i potwierdzenia wyboru niż krytyki, a po drugie, dbania zarówno o budowanie wizerunku recenzenta jako osoby będącej w zgodzie z tym, co już się mówi o filmie (w tym przypadku bardzo dobrze).

Z niższą oceną przydatności wiążą się też inne aspekty.

1. Obszerniejsze pisanie o przeżyciach recenzenta czy odbiorcy — jeśli istotne dla recenzji jest przedstawienie pewnej wizji świata, to nie powinno być zbyt rozwinięte i nie stanowi czynnika istotnego dla pomocności tejsze.

2. Stosowania „pytań retorycznych” i wspomnianie o nagrodach jest raczej słabością recenzji czy recenzenta, prawdopodobnie wskazuje na to, że recenzent nie

zna „lepszych zabiegów” i nie ma nic istotniejszego do powiedzenia niż powołanie się na nagrody przyznawane przez inne gremia.

3. Częste wspomnianie nazwiska aktorów także nie jest pomocne, prawdopodobnie może to być odbierane jako zbyt szczegółowe czy wręcz drobiazgowe.

Co do pozostałych też postawionych na początku pracy trzeba zauważyć, że wbrew oczekiwaniom nie odnotowano zwrotów językowych odnoszących się do masowego odbiorcy, choć zauważalne były odniesienia do dwóch grup. Mianowicie większość wyrażonych wprost wskazań zawierała szeroko rozumianego „widza” (42), a rzadziej „fana” (10).

Odnosząc się do wytycznych recenzji sformułowanych we wstępie teoretycznym (na podstawie wspomnianej już pracy Iwony Benenowskiej), można uznać, że pierwsze trzy kryteria udało się jednoznacznie potwierdzić, i wydaje się, że ich rola jest znacząca (1. zachęcenie do zapoznania się z dziełem, 2. przyczynienie się do realizacji czyjegoś interesu (przez zachęcenie), 3. wyraża oceny). Z kolei dwa kolejne punkty (4. odtwarza w pewnej mierze subiektywny obraz świata piszącego autora, 5. odtwarza społeczne i historyczne realia, do których się odnosi) są elementami badanych recenzji, jednak nie wydają się mieć znaczenia dla uznania recenzji za pomocne (streszczenia fabuły), a nadmiar subiektywnych przeżyć autora recenzji może wskazywać raczej na niższą ocenę. Ze względu na charakter badania i wielkość korpusu nie udało się odnieść do dwóch ostatnich wyznaczników zaproponowanych przez Benenowską (6. korzysta z dyskursu jako systemowego repertuaru znaków, 7. korzysta z gatunkowych wyznaczników recenzji), ale ich empiryczne potwierdzenie wydaje się kwestią konstrukcji odpowiednich badań.

PYTANIA I DALSZE BADANIA

Pytaniem otwartym pozostaje to, w jakim stopniu uzyskane wyniki odnoszą się tylko do tego filmu: pozytywnie ocenianego i w wybranym gatunku, a w jakim będą istotne w ocenie recenzji innych filmów. Choć wydaje się, że główne kategorie korelujące pozytywnie oraz negatywnie powinny być odporne na gatunek filmu, gdyż są związane raczej z rodzajem (gatunkiem) tekstu. Wymaga to jednak głębszych badań porównawczych pozytywnych recenzji innych gatunków filmowych. Kolejnym otwartym pytaniem pozostaje to o recenzje filmów mniej docenianych czy też nieuważanych na „najlepsze z najlepszych”. Tutaj pewnym wyzwaniem może być zdobycie odpowiedniej liczby recenzji.

Wydaje się, że dalsze badania warto przeprowadzić też nad językowymi wykładnikami lepiej i gorzej ocenianych recenzji, co może być rozwinięciem i rozszerzeniem rozwijanych od lat analiz sentymentu.

Kolejnym, trudnym do empirycznego zbadania, jest aspekt dopasowania recenzji, a szczególnie języka i kategorii do oczekiwań odbiorców, które najprawdo-

podobniej znacząco się różnią. Tutaj pewnego rodzaju wyjściem może być badanie recenzji filmów bardziej niszowych czy adresowanych do różnych grup publiczności. Do katalogu pytań badawczych warto też dodać te o dyskurs i wyznaczniki gatunkowe recenzji.

DETERMINANTS OF POSITIVE EVALUATIONS OF FILM REVIEWS

Summary

The purpose of this article is to briefly present the method and the results of research into which film reviews appeal to audiences and why. The main research question was formulated as follows: what factors are responsible for the positive assessment of reviews by the recipients? Earlier pilot studies initially identified variation in ratings from different reviews and initial factors responsible for positive review ratings. This study is a preliminary qualitative and quantitative analysis of the texts of selected reviews of one film. The obtained results indicate important factors to be taken into account; partially confirm the previous findings; and indicate the prospects of further research.

